

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВІРНИХ ПАРАДИГМ ІМЕННИКІВ-НАЗВ РІДИН У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Лексико-семантична група “Рідини” об’єднує іменники, що містять у своїй лексико-семантичній структурі сему ‘рідина’, а також більш чи менш близькі до неї семи ‘розчин’, ‘сік’, ‘напій’, ‘смола’, ‘настоянка’, ‘наливка’, ‘горілка’, ‘вино’ тощо. Такі іменники можуть називати: а) рідини, що містяться в організмі людини, тварини або рослини (*живиця, жовч, кров, лімфа, молоко, смола, сік* тощо); б) нехарчові та харчові розчини (*духи, емульсія, лак, марганцівка, ропа; розсіл, сироп, маринад, оцет* тощо); в) напої (*айвівка, мускат, ром, горілка, грог, кава, квас, чай* тощо); г) рідини, що є наслідком переробки і використовуються у промисловості, медицині (*ацетон, бензин, нафта, спирт, лізол*).

Спільність семантики, структури, функціонально-стилістичних ознак базових іменників-назв рідин знаходять своє відображення в однотипному наборі їх словотвірних парадигм. Іменники лексико-семантичної групи “Рідини” стали базою для утворення похідних трьох лексико-граматичних класів: іменників, прикметників та дієслів. Типова словотвірна парадигма таких іменників має, таким чином, тризонну субстантивно-ад’єктивно-вербальну структуру.

Субстантивна зона парадигм представлена дериватами, які відзначаються різноманітністю дериваційних значень, способів творення та словотворчих формантів. Значна частина похідних є двоосновною, і мотивація таких десубстантивів словотвірними зв’язками з твірними назвами рідин не вичерпується.

Десубстантиви із словотвірним значенням (СЗ) “носій предметної ознаки” – це суфіксальні утворення, композити, суфіксальні композити: *кавник, пивник,*

оцетниця, смілка, слинівка, гноярка, молочар, олійня, гнойовик; бензобак, молокозавод; білокрів'я, гнилокрів'я.

СЗ “виконавець дії, об’єкт якої конкретизований іменником” та “місце виконання дії, об’єкт якої конкретизований іменником” виражають суфіксальні композити відповідно із суфіксом -к- (*кавомолка, водогрійка*), -о- (*спиртомір, ванокур*), -ник (*молокоочисник, кровозмішник*), -ач (*бензовловлювач*), -ій (*виночерпій*) та -ищ- (*водосховище*), -н- (*квасоварня*), -о- (*вододіл*), -к- (*бензозаправка*), -ник (*сечозбірник*).

Суфіксація супроводжує композицію основ і під час утворення похідних із СЗ “абстрактні композити”: *слиновиділення, кровообіг, слизотеча, Водосвяття, спиртовиробництво, молокопоставка, виоторгівля* тощо.

Деривати із СЗ “демініутивність”, “одичність”, “стилістична модифікація” утворюються відповідно з допомогою суфіксальних формантів -к- (*слив'яночка*), -ок- (*ромок*), -очк- (*слиночка*), -ц- (*крівця, пивце*), -оньк- (*росонька*), -ищ- (*водиця*), -ичк- (*водичка*), -ик (*спиртик*); -ин- (*росина, сльозина*); -ик- (*гнояка*), -к- (*оковитка*), -ум (*колодіум*).

Ад’єктивна зона словотвірних парадигм містить десубстантиви, які виражають СЗ “загальна відносність”, рідше – СЗ “який не має або позбавлений того, на що вказує твірний іменник”.

Прикметникові похідні із СЗ “загальна відносність” містять у своїй словотвірній структурі здебільшого суфіксальні форманти: -н- (*бензольний, лікерний, мускатний*), -ов- (*одеколоновий, сабуровий*), -ев- (*пуншевий*), -ист- (*йодистий, смолистий*), -ан- (*горілчаний*), -атичн- (*лімфатичний, плазматичний*), -уват – (*слизуватий*), -ат- (*сукроватий*) тощо. Частина похідних ад’єктивів зі значенням загальної відносності є суфіксальними композитами із суфіксом -н-: *прісноводний, теплокровний, олієподібний, овоче-молочний*.

Десубстантиви із СЗ “який не має або позбавлений того, на що вказує твірний іменник” утворені за допомогою префікса без- та суфікса -н-: *безводний, безкровний, безмолочний, безслизний*.

У вербальній зоні парадигм засвідчені похідні з чотирма дериваційними значеннями.

СЗ “наділяти тим, на що вказує семантика твірного іменника” реалізує найбільше число дієслівних десубстантивів, зокрема похідні із суфіксами -и- (*росити, скипидарити, слинити*), -ува- (*лакувати*), -і- (*оліїти*).

Десубстантиви із СЗ “дія, результат якої названий семантикою твірного іменника” – це суфіксальні одноосновні похідні із суфіксами -и- (*сочити, сльозити*), -і- (*гноїти*) та суфіксальні композити із суфіксом -и- (*кровоточити, сльозоточити*).

Із СЗ “позбавляти того, що назване твірним іменником” виявлено похідні з префіксом зне- та суфіксами -и-, -ува- (*знекровити, знекровлювати*), префіксом обез- та суфіксами -и-, -ува- (*обезкровити, обезкровлювати*).

Деривати із СЗ “дія, зміст якої визначається семантикою твірного іменника” характеризуються неоднорідністю словотворчих суфіксів, пор.: -і- (*душити*), -ува- (*чаювати*), -и- (*слизити*), -ну- (*слизнути*), -о- (*слизти*).

Опубл.: *Актуальні проблеми українського словотвору : матеріали III-їх наук. читань, присвяч. пам'яті професора Івана Ковалика. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – С. 106-107.*